

POKRAJINSKI
M U Z E J
P T U J
O R M O Ž

Grajska galerija

*Slikarski mojstri
od 16. do 18. stoletja*

Vodnik po zbirki

V drugem nadstropju ptujskega gradu je Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož po večletnem premoru vnovič postavil na ogled slikarske umetnine, med katerimi nekatere širši javnosti niso bile dostopne že več kot dvajset let.

Vse razstavljene slike so iz galerijskega fundusa, ki ga muzej od ustanovitve leta 1893 neprestano dopolnjuje. Galerijska zbirka obsega 1948 inventariziranih slik, grafik, plastik in fotografij in zajema obdobje od srednjega veka do danes.

MUCENJE SVETEGA BOŠTJANA, DETAIL

Zbrana dela so v muzej prišla na različne načine. Že Muzejsko društvo je pričelo ob svoji ustanovitvi sistematično z odkupi in donacijami zbirati umetnine, pretežno takšne, ki se navezujejo na Ptuj s širšo okolico. Tako nastalo zbirko so med okupacijo (1941–1945) Nemci dopolnili z nekaterimi zaplenjenimi deli, po drugi svetovni vojni pa so nove oblasti muzeju predale še nacionalizirane predmete, ki izvirajo večinoma iz okoliških gradov, tako da so bile te umetnine rešene pred stihijskim plenjenjem in krajo. Muzej je tudi v povojnem obdobju, do razpada Jugoslavije leta 1991 in nato v samostojni Sloveniji, še naprej sistematično zbiral umetniška dela in s tem nadaljeval dejavnost prej omenjenega Muzejskega društva.

V preurejenih prostorih je razstavljenih 47 restavriranih in nerestavriranih slik, izbranih v sodelovanju z Narodno galerijo v Ljubljani. Časovno zajemajo obdobje med zadnjo četrtno 16. in drugo tretjino 18. stoletja, poimensko pa so za večino slik tudi znani njihovi avtorji.

V prvem prostoru so razstavljeni plemiški portreti iz prve polovice 17. in 18. stoletja. Najstarejši je dopasni portret *barona Pavla Spauer in Flavona* (1548–1611), ki je kakovostno delo neznane slikarja iz leta 1602. Po kakovosti ne zaostajajo portreti Rodeneške linije Wolkensteinov, ki so bili z medsebojnimi ženitvami sorodstveno povezani tako s Spauerji kakor tudi s Herbersteini, iz katerih zapuščine izvirajo razstavljene slike. Neznani slikar je leta 1616 portretiral 28 let starega *barona Mihaela Wolkenstein-Rodenegga* (1589–1632), ki se je prvič poročil z Ano Eleonoro Spaur, drugič pa leta 1616 z Marijo Eleonoro, baronico Spaur in Flavon. V prvem zakonu bi se mu naj bili rodili dve hčeri: prvi je bilo ime Marija Ana, druga po imenu ni znana, bila pa je poročena z baronom Maksom Laymann von Liebenauom. Ženski portret, ki ga je naslikal neznani slikar leta 1638, priča, da je tudi njegovi drugi hčeri bilo ime Marija (portret *baronice Marije Laymann, rojene grofice Wolkenstein-Rodenegg*). Njegovi tretji hčeri, ki se mu je rodila v drugem zakonu z Marijo Eleonoro, je bilo ime Marija Šarlota Magdalena in se je pozneje poročila z grofom Jurijem Günterjem Herbersteinom, kar tudi pojasnjuje razloge, zakaj so te slike prišle v posest rodbine Herberstein. Vsi trije portreti so še zvesti španski modi, spremembo v noši druge četrtnine 17. stoletja pa že izpričuje portret *grofa Karla Wolkenstein-Rodenegga*, ki ga je naslikal neznani slikar leta 1641.

MARIJA LAYMANN, ROJENA GROFICA
WOLKENSTEIN-RODENEGG, DETAJL

CESAR RUDOLF II.

CESARICA MARIJA TEREZIJA, DETAJL S KRONAMA
SV. ŠTEFANA IN SV. VENČIJA

CESARICA VDOVA MARIJA TEREZIJA

Iz prve polovice 18. stoletja sta zaradi signature pomembna dva portreta. Leta 1728 je portretist Jakob Michl naslikal velikoknedljskega župnika, člana nemškega viteškega reda, *Tomaža Hrovatina* (1689–1731), ki je bil pozneje prošt v Metliki in župnik v Semiču. Portret *Krištofa Filipa Schallenberg*a iz leta 1734 je delo pfalškega dvornega portretista Antona Felixa Besolda.

Drugi prostor je namenjen cesarskim portretom Habsburžanov. Najstarejši je portret *cesarja Rudolfa II.* (1552–1612, cesar 1576–1612), ki je nastal v krogu praškega dvornega slikarja Hansa von Aachna (1552–1615) leta 1601. Portret *cesarja Leopolda I.* (1640–1705, cesar 1658–1705) je naslikal štajerski slikar v 60. letih 17. stoletja. Portreta *cesarja Karla VI.* (1685–1740, cesar 1711–1740) in njegove soproge *Elizabete Kristine* (1691–1750, poroka 1708) sta pendanta, ki sta nekoč visela v dvorcu Dornava. Časovno ju postavljamo med leti 1735 in 1740 in sta glede na kvaliteto izdelave verjetno nastala v krogu dunajskega dvornega slikarja Johanna Gottfrieda Auerbacha (1697–1753). Iz Dornave izvira tudi reprezentančni portret njune hčere, *cesarice Marije Terezije* (1717–1780, od 1745 titularno kot cesarica), naslikan med letoma 1745 in 1750, domnevno v krogu dunajskega dvornega slikarja Martina van Meytensa (1695–1770). Cesarico Marijo Terezijo vidimo še enkrat, in sicer tokrat upodobljeno že kot vdovo. Njen portret je naslikal Anton von Maron (1731–1808) leta 1772. Njegova signatura je na pismu, ki ga cesarica drži v desnici.

V tretji sobani so razstavljene slike večjih mer z nabožno vsebino. Sliko *Mučenje svetega Boštjana*, ki izvira iz gradu Hrastovec, je leta 1682, kot izvemo iz signature, naslikal graški slikar Georg Abraham Peuchel (deloval 1673–1697).

Vse druge slike, ki izvirajo iz gradu Libochovice na Češkem, so na tujski grad prenesli Herbersteini okoli leta 1907. Libochoviški grad je leta 1676 kupil Gundakar Dietrichstein in ga je v letih 1683–1690 dal velikopotezno obnoviti. Pri tem je preurejeni grad tudi na novo opremil, med drugim tudi s 43 ali celo 45 velikimi slikami, ki jih je naročil v delavnici Johanna Christiana Schröderja (1655–1702), ki je bil leta 1684 imenovan za češkega dvornega slikarja, leta 1685 pa je dokumentiran tudi kot upravitelj praške grajske galerije. Prav iz te grajske galerije izvirajo kopije slik slavnih slikarjev, ki jih je Dietrichstein naročil pri Schröderju. Ali so vse kopije lastnoročno Schröderjevo delo ali ne, še ni raziskano, vendar domnevamo, da bi bil pri tem projektu lahko sodeloval tudi Jan Petr Brandl (1668–1735), pozneje eden od najpomembnejših čeških baročnih slikarjev, ki je bil med letoma 1685 in 1691 njegov učenec. Pri Libochoviški seriji slik zbuja pozornost tudi njihovi okvirji, ki so bogato rezljani, nekoliko robati v ornamentiki, a zelo pretanjeni v izdelavi, tako da je vsak okvir unikat. Nekoč so bili pozlačeni in možno je, da so jih izdelali v delavnici kiparja Jana Brokoffa (1652–1718), ki je bil tudi zaposlen pri obnovi gradu Libochovice.

MARIJINO OZNANJENJE, DETAJL

Oljska gora je kopija slike Domenica Fettija (1588/89–1623) iz časa okrog leta 1617, ki jo hrani Grajska galerija v Pragi. Upodobitev *Božje modrosti* (*Sedes sapientiae*) je med letoma 1629 in 1631 naslikal Andrea Sacchi (1599–1661) na strop v palači Barberini v Rimu in jo je Schröder verjetno poznal, saj je nekaj časa študiral slikarstvo v Rimu, možno pa je, da se je pri izdelavi kopije naslonil tudi na grafiko Michaela Natalisa iz leta 1642. Jacopu Tintoretu (1518–1594) oziroma njegovi delavnici je pripisana slika *Kristusovo bičanje*, iz časa med letoma 1570 in 1590, ki jo hrani Grajska galerija v Pragi. Slika *Nejeverni Tomaž* iz časa med letoma 1656 in 1660 je pripisana Mattiji Pretiju (1613–1699) in jo hrani Umetnostnozgodovinski muzej na Dunaju. Zavoljo dovršenosti zbuja občudovanje odlična slika *Mučeništvo svetega Jerneja*, datirana v čas po letu 1660. Slika naj ne bi bila kopija, ampak po nekaterih interpretacijah celo izvirnik Mattije Pretija oziroma njegove delavnice. Sicer pa je skoraj prav takšna Pretijeva slika v Slikarski galeriji v Dresdnu. Mogoče najbolj presenetljiva in ikonografsko dokaj redka je slika *Vstali Kristus se prikaže svoji materi Mariji*, datirana v čas okrog leta 1600, ki bi jo naj bil naslikal mojster iz Veronske šole. Ikonografsko zanimiva zato, ker je na njej upodobljena Marija iz Oznanjenja, nad katero lebdi angel Gabrijel z lilijo v roki, k njej se sklanja vstali Zveličar s praporom v roki, na njegovi levi strani pa stoji sv. Dizma. Giovannijski Andrei de Ferrariju (1598–1669) je pripisana slika *Pietà* iz časa okoli leta 1630, ki

NEJEVERNI TOMAŽ, DETAJL

jo hrani Grajska galerija v Pragi. Zadnja slika v tem prostoru je *Marijino oznanjenje*, katere original je naslikal Peter Paul Rubens (1577–1640) med letoma 1610 in 1612 in je sedaj shranjena v Umetnostnozgodovinskem muzeju na Dunaju.

V naslednjem, četrtem prostoru so razstavljeni še štiri slike, Schröderjeve kopije, ki izvirajo iz gradu Libochovice. Paolu Veroneseju (1528–1588) in njegovi delavnici je pripisana slika *Kristus in Samarijanka*, nastala okoli leta 1585, ki jo hrani Umetnostnozgodovinski muzej na Dunaju. El Greco (1541–1614) je naslikal nekaj variant *Izgona trgovcev iz templja*. Iz njegovega beneškega obdobja (okrog 1567–1570) izvira verzija, ki jo hrani Narodna galerija v Washingtonu in je datirana v čas med letoma 1568 in 1570, vendar je vsaj polovico manjša kot slika, ki jo hrani ptujski muzej. Verjetno je Schröder spoznal El Grecovo sliko v Benetkah, ko je študijsko bival tam. Delo Veroneseja in njegove delavnice je tudi slika *Angel se prikaže Hagari* iz časa okoli leta 1585, ki je v Umetnostnozgodovinskem muzeju na Dunaju. Na zadnji izmed slik iz Libochovic, ki je razstavljena v okviru galerijske zbirke, je upodobljen *David pred Saulom*. Slika iz Narodne galerije v Pragi je naslikal med letoma 1635 in 1640 Giovanni Battista Spinelli (u.1647).

V drugem delu prostora so razstavljeni slike z mitološko vsebino. Iz gradu Hrastovec je slika *Perzej in Andromeda* iz časa okrog leta 1600, katere avtorja bi bilo potrebno iskati med

DAVID PRED SAVLOM, DETAJL

PERZEJ IN ANDROMEDA

BAKH IN ARIADNA

posnemovalci Hansa von Aachna. Slika *Bakh in Ariadna* je datirana v sredino 17. stoletja in pripisana Giacintu Gimignaniju (1606–1681). V italijanskem baročnem slikarstvu popularen motiv so navdihnile Ovidijeve Metamorfoze. Slogovno je slika zelo klasicistično ubrana in glavne figure temelje na vzorcih antičnih skulptur. Slika je sad umetnikove zrele dobe.

Iz gradu Vurberk sta sliki *Oktavijan Avgust in Kleopatra* ter *Antiohos in Stratonika*. Platni sta del serije petih slik enotnega formata, ki prikazujejo pare iz antične zgodovine. Serija je nastala po grafičnih predlogah po slikah Pietra da Cortona (1596–1669) v Sali di Venere v florentinski palači Pitti, ki jo je Pietro da Cortona poslikal v letih 1641 in 1642. To serijo slik je mogoče datirati v čas okoli leta 1700 in je najbrž delo graškega slikarja Franza Steinpichlerja oziroma njegove delavnice. Preostale tri slike *Masinisa in Sofonisbina smrt*, *Scipionova vzdržnost* ter *Fausta, ki zapeljuje Konstantinovega sina Crispa* so razstavljene v okviru zbirke stanovanjske fevdalne kulture v prvem nadstropju gradu.

POČITEK NA BEGU V EGIPT, DETAJL

MARIJA Z JEZUSOM IN SV. JURIJEM

V zadnji, peti sobi galerijske zbirke so razstavljene slike iz druge polovice 17. in iz 18. stoletja. Poleg dveh nabožnih slik so razstavljena še tihožitja, krajinske podobe, bitke in podoba psa. Zaradi dovršenosti zbužata občudovanje dve nabožni sliki. *Počitek na begu v Egipt* iz časa po letu 1720, ki ga je naslikal Giovanni Odazzi (1663–1731). Poleg ptujske poznamo to kompozicijo še v dveh verzijah: ena je v Walters Gallery v Baltimoru, druga pa je v zasebni lasti. Slika izvira iz gradu Vurberk. Velika oltarna slika *Marija z Jezusom in sv. Jurijem* je delo Martina Altomonteja (1657–1745) iz leta 1727. V ptujski muzej je bila prenesena leta 1953 iz grajske kapele v Veliki Nedelji.

Zanimivi sta tudi *Krajina z lovci* in *Krajina z razvalinami*, ki ju je leta 1715 naslikal Franc Mihael Strauss (1674–1740). Prvotno sta viseli v gradu Vurberk. Iz zapuščine Herberstein je tudi *Obmorska pokrajina*, na kateri je upodobljeno manjše pristanišče z utrdbo na levi in svetilnikom na desni, delo neznanega slikarja iz časa okoli leta 1700. Provenienca mlajših krajinskih slik iz 18. stoletja, na katerih je upodobljeno *Orientalno pristanišče*, ni znana, kakor tudi ni znan njun avtor.

Iz dvorca Turnišče, iz zapuščine Lippit, izhajata *Konjeniški bitki*, ki ju je okoli leta 1700 naslikal specializiran slikar bitk. Na prvi pod mogočnimi oblaki dima poteka bitka, na drugi pa je bitka že končana, saj bojišče z mrtvimi vojaki in poginulimi konji pregleduje in pleni zmagovita vojska.

HARAMBAŠA

Dve sliki sta še iz druge polovice 17. stoletja. Zanimiva je podoba psa, ki mu je ime *Harambaša* in ga je naslikal dober, verjetno štaterski slikar, v 60. letih 17. stoletja (1666?). Slika je bila prvotno na gradu Vurberk in se tesno navezuje na ptujsko zbirko Turkerij, ki so razstavljene v slavnostni dvorani ptujskega gradu. Napis povezuje sliko s turškimi vojniki (zmagovita bitka pri Monoštru leta 1664), saj pravi, da je bil pes zajet med nekim vojnim pohodom in je mogoče pripadal kakšnemu osmanskemu paši. Latinski napis v zgornjem levem kotu v prevodu pravi: "*Imenujem se Harambaša, ker sem turške krvi. Kot Baša razbojnik sem trpel v negotovih nočeh. Ni mi hudega, če sem poslušen, streljanje topa me plaši, ubogam na ukaze in si tako izprosim hrano.*" (M. Ciglencečki 1992, str. 145)

Okoli leta 1675 je monogramist, ki se je podpisal z inicialkama GF, naslikal tihožitje *Vkuhinji*. Na njej je v ozadju rejen maček, ki čepi na polici zamreženega kuhinjskega okna in si poželjivo ogleduje dobrote pred seboj na mizi. Zanimiv detajl na sliki je muha, ki se sprehaja po velikem kosu svinjskega mesa in mogoče opozarja na minljivost življenja.

Najmlajše so slike, ki upodabljajo mrtvo naravo. Neznani srednjeevropski slikar 18. stoletja je naslikal serijo sedmih tihožitij z uplenjenimi pticami, ki so datirana v pozno 18. stoletje.

Bibliografija:

- Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem*, Ljubljana 2005, /razst. kat./.
- Angelos Baš: *Oblačilna kultura na Slovenskem v 17. in 18. stoletju*, Ljubljana 1992.
- Anica Cevc: *Stari tuji slikarji II*, Narodna galerija, Ljubljana 1964, /razst. kat./.
- Marjeta Ciglenečki: *Oprema gradov na slovenskem Štajerskem od srede 17. do srede 20. stoletja*, /doktorska disertacija/, Ljubljana 1997.
- Marjeta Ciglenečki, Vurberške slike iz 17. stoletja v ptujskem muzeju, *Razprave iz evropske umetnosti*, Ljubljana 1999, str. 57–78.
- Marjeta Ciglenečki, Slike iz Libochovic na ptujskem gradu, *AHAS 4*, 1999, str. 87–105.
- Marjeta Ciglenečki, Predlog za ureditev muzejske zbirke v dvorcu Dornava kot dislocirane enote Pokrajinskega muzeja Ptuj, *Dornava. Vrišerjev zbornik*, Ljubljana 2003, str. 403–418.
- Marjeta Ciglenečki, Jožef Digl, portretist rodbine Attems, *Vis imaginis – Jubilejni zbornik za Anico Cevc*, Ljubljana 2006, str. 359–376.
- Štefka Cobelj: *Baročni slikarji Straussi*, Maribor 1967.
- Jože Curk, Ptujška galerija slik, *Ptujski zbornik I.*, Ptuj 1953, str. 59–62.
- Jože Curk, Ptujski grad in njegove kulturnozgodovinske zbirke, *KNSS 57*, Ljubljana 1975.
- Maria Teresa Maestà di una Sovrana Europea*, Castello di Gorizia, Gorizia 2000, /razst. kat./.
- Jaromír Neumann: *Die Gemäldegalerie der Prager Burg*, Prag 1966.
- Alberto Rizzi, O nekaterih italijanskih slikah v Sloveniji, *ZUZ n.v. IX.*, 1972, str. 131–138.
- Matej Slekovec: *Wurmberg. Topographisch–historische Skizze*, Marburg 1895.
- Srečanje z Jutrovim na ptujskem gradu*, Pokrajinski muzej Ptuj, Ptuj 1992, /razst. kat./.
- Podoba Turkov v Evropi 17. stoletja*, Univerza Sabanci, Muzej Sakipa Sabancija, Istanbul 2005, /razst. kat./.
- Polona Vidmar, Zbirka Turkerij in vurberška galerija slik 17. stoletja, *Rodbina Leslie – iz kraljestva Stuartov v habsburško cesarstvo*, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož, Ptuj 2009, /razst. kat./, str. 97–113.
- Andreja Vrišer: *Noša v baroku na Slovenskem*, Ljubljana 1993.
- Sergej Vrišer: *Tristo let mode na Slovenskem*, Pokrajinski muzej v Mariboru, Maribor 1965, /razst. kat./.
- Federico Zeri, Ksenija Rozman: *Evropska tihožitja iz slovenskih zbirk*, Narodna galerija, Ljubljana 1989, /razst. kat./.
- Federico Zeri, Ksenija Rozman: *Evropski slikarji iz slovenskih zbirk*, Narodna galerija, Ljubljana 1993, /razst. kat./.

REPUBLIKA SLOVENIJA
MINISTRSTVO ZA IZOBRAŽEVANJE,
ZNANOST, KULTURO IN ŠPORT

ZALOŽIL: POKRAJINSKI MUZEJ PTUJ-ORMOŽ
ZANJ: ALEŠ ARIH, PROF.

POSTAVITEV ZBIRKE:
BRANKO VNUK
KONZULTANT IN SOAVTOR POSTAVITVE ZBIRKE:
DR. FERDINAND ŠERBELJ, NARODNA GALERIJA V LJUBLJANI

BESEDILO: BRANKO VNUK
JEZIKOVNI PREGLED: FRANC VOGELNIK

FOTOGRAFIJE: BORIS FARIČ
OBLIKOVANJE: S. KOLIBRI
TISK: REPRO STUDIO LESJAK
NAKLADA: 500

PTUJ, 2012